

~~Ánna kérepede a pap. Kérj~~
~~Alondra volna kép~~
~~Megkeresede a pap. Kérj!~~
~~Magosa volna foganyrak bair~~
~~Könd... a zoknyák a pap~~
~~Doth... foganyrak~~
~~Mit... fogany ragy is kegyesleg~~
~~Hind egy Mikra kégy szivben~~
~~Ragy ha már meg kelte lenna~~
~~Mit szivben ragy is az ragy~~
~~Ragy ha már meg kelte keriefsechi~~
~~Mit never kelte rokt kijelene~~
~~Ne neveked volna ána~~
~~Élt ha volna má' never kégyi~~
~~Ne neverek volna kégyi~~

Magyar Tudományos Akadémia
 Könyvtára

A Néonapi köszöntés áthúzott vázlata, a K1-es kézirat. A lap rectóján a [Rád nézek, mert...], a későbbi Laurához című vers fogalmazványja. (A kézirat jelzete: MTAK Kézirattára, K 721/I. 58. f.)

GERE ZSOLT

VÖRÖSMARTY KÉT NÉVNAPI KÖSZÖNTŐJE ÉS A LAURA-VERSEK¹

REZÜMÉ

Vörösmarty az 1840-es évek elején két névnap-i köszöntőverset (*Névnap-i köszöntés*, *Névnapra*) írt későbbi feleségéhez, Csajághy Laurához. Mindkét költeménynek fennmaradt a tisztázott, fehér papírra másolt, a szerző által aláírt, a szűkebb baráti körben tartott névnap-i ünneplés alkalmával átadott példánya is. A két mű természetesen megjelent nyomtatott formában, az életmű szerelmi költészetének, a Laura-verseknek a részévé vált. A verscsoporton belül azonban már kevés figyelmet kaptak, hiszen az alkalmi, lényegében ünneplésre szánt költemények alacsony műfaji-irodalmi értékűnek számítanak az 1840-es években, különösen Vörösmarty életművén belül. A tanulmány a két köszöntővers magán- és irodalmi használatára irányuló, a nyelvi-tartalmi eltérésekben, névhasználatban mutatkozó különbségek feltárása után megpróbálja újragondolni a Laura-versek egy részének keletkezéstörténetét, illetve a Vörösmarty-életrajz házasság előtti éveire ad új adalékokat.

KULCSSZAVAK: köszöntővers, Vörösmarty Mihály életrajza, magyar romantika, 19. századi szerelmi költészet

ABSTRACT

Two Name-day Greetings and the 'Laura Poems' by Mihály Vörösmarty

In the early 1840s Vörösmarty wrote two greeting poems, *Névnap-i köszöntés* [*Name-day Greeting*] and *Névnapra* [*For a Name-day*], for the name-day of his future wife Laura Csajághy. Both poems have come down for us in fair copies on white paper, signed by the author. He gave them to Laura when her name-day was celebrated in a small circle of friends. Both poems were published, too, and have been considered ever since as 'Laura poems', in the love poems segment of the oeuvre. But inside that group they get less attention since topical, celebratory poems are regarded as inferior genres in the 1840s, and especially in the oeuvre of Vörösmarty. The paper attempts to re-think the formation history of some of the Laura poems, examining the differences detected in names, in language and content, in the private and public usage of the two greeting poems. It also adds data to Vörösmarty's biography in the pre-marriage years.

KEYWORDS: greeting poem, Vörösmarty biography, Hungarian Romanticism, 19th century love poetry

¹ A tanulmány az NKFI Alapból megvalósuló OTKA K 132124 „Történetek az irodalom médiatörténetéből” kutatási projektum keretében készült. A dolgozat szorosan kötődik egy korábbi, elsősorban *A merengőhöz* életrajzi háttérrel foglalkozó írásomhoz, ezért az ott szereplő érveket nem tartom mindig szükségesnek megismételni. GERE Zsolt, *Kétes távol: Életrajzi és keletkezéstörténeti hátterek egy Vörösmarty-vershez*, *Irodalomismeret* 2019/4, 4–38.

Vörösmartynak az 1840-es évek elejéről, még a házasságkötése előtti időszakból két névnapi köszöntőverse maradt ránk: a kötetbeli megjelenés utáni, az életműben szereplő címükön a *Névnapi köszöntés (Laurához alcímmel)* és a *Névnapi* című költemények. Mindkét műnek ismerjük egy-egy fehér papírra írott, tisztázott, *Vörösmarty* névvel aláírt, magára a címekben jelölt eseményre, *magánhasználatra* készült és átadott példányát is. Az említett köszöntők lapjain nincs rajta a Nagyváradi Premontrei Főgymnasium pecsétje, tehát nem az ún. Berniederné-hagyatékból származnak.² Ugyanezen művek vázlatai viszont lepecsételt példányok, Vörösmarty halála után kerültek más, jelentős számú kézirattal együtt Zádor Györgyhoz. A két kézirat tehát magántulajdonból származott vissza – a későbbi életrajzi események, a házasságkötés miatt szinte észrevétlenül – Vörösmarty fennmaradt kéziratos hagyatékába, s kapcsolódott össze ugyanezen művek már nem magán-, hanem irodalmi használatra átformált változataival a kritikai kiadásban.

A folyamat természetesen nem számolta fel a két használati mód eltérő nyomait. Az irodalmi művek szövegkiadási gyakorlata azonban nem segíti, hanem lényegében elzárja a magánhasználatra készült szövegek vizsgálatának lehetőségét: a népszerű kiadásokban például nem is szerepel a *Névnapi* című költemény említett, átadásra készült, az átadás nyelvi jegyeit is hordozó változata, de a kritikai kiadás sem könnyíti meg a helyzetet. Az említett példányok a főszövegnek alárendelt helyzetben, a kötetben megjelent, irodalmi használatú mű *szövegváltozatainak* anyagába kerülnek, vagyis ezáltal teljesen elveszítik *önálló* és egykori magánhasználati státuszukat. Nyomatott, sőt a kéziratról készült másolat formájában sem mutatkoznak-jelennek meg többé, a szövegváltozatok jelölési gyakorlatán keresztül az olvasó elsősorban az irodalmi használatú szövegtől eltérő szavakra, megoldásokra figyelhet fel saját olvasatának kialakítása közben – a kiadás *egy* alkotói folyamat narratívájának a vizsgálatát kínálja fel, s ez alól a narratíva alól rendkívül nehéz az olvasónak kivonnia magát. Pedig elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt megfelelnek ezek a szövegek akár az ultima manus elvének is: a kézirat átadása után a mű már nem a szerző tulajdona, a szövegen nincs módosítási lehetősége, az átadás pillanatában fennálló viszonyt rögzíti-konzerválja az ajándékozó és a megajándékozott között.

Az egységesítő elv kudarcát, a kettős szövegstátuszt mutató művek kiadási gyakorlatának zsákutcába vezető folyamatát szimptomatikus módon mutatja meg a két említett névnapi köszöntő Tóth Dezső által sajtó alá rendezett kritikai kiadása.³ Mivel egységes alkotói folyamatban gondolkodik, a datálási, keletkezéstörténeti kérdések kapcsán szembesül azzal a – nem jelentéktelen – problémával, miszerint a szerző, Vörös-

² A hagyatékról és a Vörösmarty-kéziratok történetéről: F. CSANAK Dóra, *Vörösmarty Mihály hagyatéka = A Vörösmarty-gyűjtemény a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárában és Régi Könyvek Gyűjteményében*, szerk. HORÁNYI Károly, Budapest, 2016, 7–13.

³ *Vörösmarty Mihály Összes művei* (a továbbiakban: VMÖM), 3, *Kisebb költemények III. (1840–1855)*, s. a. r. TÓTH Dezső, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962, 259–263.

marty által 1843-ra datált *Névnapi köszöntés* egyik, a nyomtatott szövegtől alig eltérő kidolgozása a másik köszöntő, az ugyancsak Vörösmarty által az 1842-es versek közé helyezett *Névnapi előtt* áll, ugyanazon a kéziratlapon, más, szintén 1842-es versek környezetében. Ezért Tóth Dezső felülbíralja a szerzői datálást, s a névnap és a házasságkötés időpontjának összefüggéseivel alátámasztva, 1842 júniusára keltezi mindkét alkotást. A kialakított új életrajzi-keletkezéstörténeti narratíva azonban már nem érzékeli azokat a felmerülő kérdéseket, hogy miért írt *egy* alkalomra *két*, egészen eltérő tartalmú köszöntőverset Vörösmarty? Miért készítette el mindkét versnek a magánhasználat egyértelmű jegyeit mutató, aláírt tisztázatót, illetve melyiket mikor adta át? S a kérdések még bővíthetők lennének, de már az első kérdésre adott, alighanem bármilyen tartalmú magyarázat felborítaná, lényeges pontokon módosítaná azt a Tóth Dezső által is átvett, nagyrészt Gyulai Páltól eredő életrajzi narratívát, amely Vörösmarty és a címzett megismerkedésének, kapcsolatának történetét mondja el. S ezáltal nem csupán az életrajzi narratíva, hanem számos kapcsolódó vers, az életrajzot minimálisan is érintő értelmezés(ek) összefüggő rendszere válna sérülékennyé. Ebből a szempontból csupán következmény, hogy Tóth Dezső sem a kérdésnek, sem a *Névnapi* című versnek nem ad teret monográfiájában, a versek kritikai kiadásának szöveggondozói, jegyzetkészítői munkája, s ugyanígy a kézirat ismerete sem épül be irodalomtörténeti összefoglalásába.

Pedig, ha határozottan elválasztjuk az egymástól eltérő használati szabályok szerint létrejövő művet, s a különbségekre, a két eltérő státusból eredő feszültségekre, a nyelvi eltérések (paratextusok, sorváltozatok, kihagyások, címhasználat stb.) okára rákérdezzünk, sokrétű, nem csak az életrajzzal, hanem Vörösmarty poétikai, költői gyakorlatával, szerelmi költészetével összefüggő kérdésekre is választ kaphatunk.⁴ A dolgozatban részletesebben tárgyalt *Névnapi köszöntés* előtt erre a módszertani gyakorlatra hozok példákat a *Névnapi* kapcsán.

A költemény 1847-ben jelent meg a Honderü januári számában, Vörösmarty aláírással, a cím alatt megadva az 1842-es keletkezési dátumot is. Gyulai Pál az életrajzban a következő, részben már összefoglalt információkat fűzi a megjelenéshez: „hogy 1842-ből való, Vörösmarty nejétől tudom, kinek tiszteletére vala írva, még férjhez menetele előtt. Hogy csak 1847-ben jött ki, oka az lehet, hogy Vörösmarty nejének adva a költeményt, megfeledezett róla, vagy ha nem feledezett is meg, mint alkalmi költeményt nem akarta kiadni. Azonban egyszer szóba jött s épen a Honderü szerkesztője jelenlétében, ki azt⁵ Vörösmartynétól tüstént elkérte lapja számára.”⁶ Hogy mindez pontosan így, azaz Vörös-

⁴ Az egész kérdéskörhöz kiváló, kezdeményező hátteret ad Vaderna Gábor könyve: VADERNA Gábor, *A költészet születése: A magyarországi költészet társadalomtörténete a 19. század első évtizedeiben*, Universitas Kiadó, Budapest, 2017.

⁵ A szövegrészletből nem derül ki, hogy Gyulai a másolatra vagy az eredeti kéziratra céloz, vagyis már ezen a ponton törlődik a kézirat és a Honderüben megjelent szöveg közötti különbség jelentősége.

⁶ Idézi: VMÖM, 3, 262.

marty tudta és engedélye nélkül történt volna, nem valószínű, hiszen jelentősen módosul a szöveg, de nem is lényeges kérdés: a módosítások bekerülnek az akkor készülõ kézi és nemzeti kiadásba is.

A magánhasználat szempontjából a költemény megjelenése után magának a kézirat birtokosának, Vörösmartynénak, de az 1842-es ünnepi megemlékezésen többé-kevésbé kikövetkeztethetõen részt vevõknek, az említett kiadásokat sajtó alá rendezõ Bajza Józsefnek, Csajághy Júliának, Csajághy Erzsébetnek is fel lehetett volna figyelnie arra, hogy Vörösmarty a nyilvánosság elõtt, az irodalmi térben teljesen felszámolja az õt évvel korábbi ünnepre utaló jeleket.⁷ S bár a cím megváltoztatása (*Névnapi köszöntõ* helyett *Névnapra*) még apróságnak, a mûvet lényegesen nem érintõ módosításnak tûnhet, azzal viszont, hogy a kiadásban nem adja meg, s nem is helyettesíti például a Laura névvel magának az ünnepeltnek a kéziraon természetesen még szereplõ nevét (*Lórikának*), lényegében *megszakad* a felidézhetõ, értelmezhetõ kapcsolat az egykori esemény és a nyomtatott mû között. Ennek a folyamatnak a további nyelvi jele, hogy a mû utolsó, magára az átadás pillanatára, rá vonatkozó sort is törli a megjelent szövegbõl Vörösmarty: „Ott se feledd távol barátidat / 'S azt ki nyujtsa neked e' sorokat.”

A megjelentetés elhúzódása irodalomtörténeti nézõpontból esetleg védhetõ lenne Gyulainak az alkalmi költemények kétes értékérõl tett, a nemzeti költõ életmûvéhez (talán) már méltatlan státuszáról írott megálapításával, azonban ha megvizsgáljuk a mû változtatások utáni, az alkalmi költemény publikálását követõ helyzetét, a szöveg az említett mûfajon belül tulajdonképpen az eredetinel alacsonyabb értékûvé válik. A címváltoztatás az írásbeliség, az emlékalbumok irányába nyitott mûvet hoz létre, s eltünteti a korábbi kettõs, még a szóbeliségre is (köszöntõ) utaló jelleget: a *Névnapra* ezáltal egy bárki által használható, emlékalbumba bejegyezhetõ, mintegy elbirtokolható szöveggé vált. Talán ezért is tartotta Vörösmarty szükségesnek, hogy már a folyóiratközlés során ne álnéven, hanem saját névvel tegye közzé a mûvet, holott jelentõs(ebb) költeményeket is publikált korábban álnévvvel, nem érzékelhetõ az alkalmi költemény mûfajával szembeni szerzõi fenntartás. Sõt a másik köszöntõvers kiadása kapcsán majd látjuk, hogy elõbb jelenteti meg a mûvet, s csak a megjelenést követõen adja majd át a tisztázatot.

A kézirat (Névnapi köszöntõ) és a publikált szöveg közötti különbség legfontosabb irodalomtörténeti, életrajzi következményekkel járó vonatkozása azonban nem kizárólag mûfaji problémákban, a folyóiratközlés eltéréseiben, hanem abban jelölhetõ meg, hogy az ekkoriban (1845–1847) sajtó alá rendezett, a Laura-verseket is létrehozó (cím- és névadás, ajánlások stb.) gyûjteményes életmûkiadásba *nem integrálja* Vörösmarty a magánhasználatú kézirat alapján (ajánlás) egyértelmûen oda tartozó verset, sõt még az egyetlen, a mûfaji hagyomány miatt referenciálisan olvasható sort (jelen volt *egy* fiatal lány névnapján és köszön-

⁷ Az átadott kézirat fotómásolatát közli: VMÖM, 3, 72–73. lapok között. A kézirat az MTA Kézirattárában található, jelzete: K 721/I. 67. f.

tót adott át) is törli a kiadott változatból. A *Névnapi* a szerzői szándék szerint az irodalmi nyilvánosság előtt *nem része* a Laura-verseknek, s ebből következően a kéziratos *Névnapi köszöntő* magának az életműnek sem – ahogyan már jeleztem, tulajdonképpen magántulajdonból, Csajághy Laura tulajdonából került vissza és kapcsolódott össze Vörösmarty költői hagyatékával. A kritikai kiadásban viszont az önálló státuszú szöveg a főszöveg szövegváltozatává vált.

Ha akárcsak vázlatosan összefoglaljuk a mű (*Névnapi köszöntő – Lórikának*) tartalmi vázát, könnyen belátható, hogy a költemény mintaszerűen teljesíti a műfaji elvárásokat: azonosulva az ünnepelt életkori sajátosságaival és az ünneplő közösség nézőpontjával, képviselési pozícióban összegzi a jókívánásokat, kezdve Isten áldásával, folytatva a jó, boldog élet reményével, s végül az emlékezés kettős, közös jelentőségét hangsúlyozva, a kéziratot átadva vesz búcsút a megszólítotttól. Egyértelmű, hogy ez az 1842-es mű *nem* udvarló és *nem* szerelmi költemény, hiszen semleges, érzelmileg nem érintett pozícióból a jókívánások között nagy teret, egy egész „versszakot” szán az ünnepelt mindenki által remélt, beteljesülő szerelmének is:

‘S melly sok szívnek gyötrelem,
Legyen neked édes a’ szerelem:
Igaz legyen mindig ‘s hű szeretőd,
Ki jobban szeressen, mint te szereted őt.

Vagyis ha a mű – *személyes* jegyeivel együtt – a Laura-versek Vörösmarty által nem ciklusba, hanem kiadási gyakorlata szerint időrendbe állított szövegei, az 1842-es versek közé kerülne, az említett tartalmi okok miatt felborítaná, kioltaná a kötetben létrehozott sorrendet, illetve feszültségbe kerülne a házasságkötés utáni, a nyilvánosság által ismert életrajzi tényekkel. S ez igaz irodalomtörténeti aspektusból is, azaz minden olyan tanulmány, amely ezt az – esztétikai értékeit tekintve talán jelentéktelen – alkalmi művet nem integrálta az általa létrehozott narratívába, önkéntelenül is a Laura-versek csoportján kívülnek tartotta a szöveget.

A *Névnapi köszöntő – Lórikának*, illetve a *Névnapi* előbbi, a szöveg magán és irodalmi használatára koncentráló megközelítésében igyekeztem levonni azokat a következtetéseket, amelyek részben a közegeváltáskor megfigyelhető nyelvi eltérésekből, részben pedig a minimálisra vont konszenzusos életrajzi (házasság), társadalomtörténeti háttérből (névnapok jelentősége) adódtak. A megközelítés iránya a szövegek időbeli mozgását követte: az öt évvel a megjelenés előtt íródott szöveget tekinttem olyan kiinduló pontnak, amelyhez képest a módosulásokat érdemes áttekinteni. Az előbbiekkal ellentétes a másik köszöntő, a *Névnapi köszöntés* közegeváltásának iránya: a költemény 1843. február 15-én, ajánlás nélkül, Kalóz álnév alatt jelent meg a Vörösmarty által is szerkesztett Athenaeumban. Mint említettem, a szerző később is az 1843-as költemények közé sorolta a művet, s a kritikai kiadásban módosul 1842 júniusára a dátum.

Egy korábbi, a témához kapcsolódó tanulmányomban írásos dokumentumok (levelezés, egyházi matrikulák stb.) alapján igyekeztem bizonyítani, hogy Csajághy Laura polgári használatú keresztnéve az Eleonóra volt, s ezért nem a kritikai kiadásban a köszöntővershez megadott június hónappal, hanem február 21-gyel kell számolnunk a datálási kérdések kapcsán. A dátumhoz az ismétlések helyett csak egyetlen idézetet hozok: Csajághy Laura 1856. februárjában írja Vörösmarty Jánosnak, hogy „Bélám névnapomra egy csinos virágot küldött, melyet maga rajzolt”.⁸ A vers megjelentetése, átadott tisztázata⁹ is az 1843. évi februári névnaphoz kapcsolódik. Mindkét esemény rendkívül fontosnak tekinthető Vörösmarty életében: első fennmaradt, Csajághy Laurához írott leveléből tudjuk, hogy megkérte a lány kezét, menyasszonyaként tekinthet rá, s már a házasságkötéshez szükséges gyakorlati teendők elvégzésére is figyelmezteti („Szorgalmas vagy-e te is? Légy az, hogy semmi külső ok ne gátoljon összekelésünkben”¹⁰).

A korábban tárgyalt *Névnapra* szövegével szemben a mű egésze kizárólag a személyes érdekltség jegyeit mutatja: névnaphoz kapcsolódva, de az alkalmi költemény konvencionális elvárásaitól élesen elütő módon mások, egy ünneplő közösség lehetőségét, hangját teljesen kizárva szólal meg. Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy egy ünneplő társaság előtt botrányos hatást keltene a szöveg, az ünneplés kiegészítője helyett ünneprontóvá válna. Míg az előzőekben tárgyalt műről akár az is feltételezhető, hogy Vörösmarty vagy az ünneplők közül valaki más hangosan felolvasta, elszavalta az átadás előtt, a *Névnapi köszöntés* privát használatra, egyedüli, néma *olvasásra* szánt szöveg. Kettős, egymással párhuzamos (megjelentetés – átadás) használati módja emlékeztet a Gyulai Pál által *A merengőhöz* kapcsolt verses (nász)ajándék üzenetközlő, meggyőző szándékára. A *Névnapi köszöntő – Lórikának* egyértelműen az alkalmi költemények műfajába tartozik, itt viszont meg is fordítható a sorrend: egy (már megjelent) költemény alkalmi, a műfajt csupán imitáló felhasználásáról van szó. Vörösmarty pár évvel korábbi költői gyakorlatából is ismerünk olyan esetet, amikor az átadott költemény hatását, személyes jelentőségét az ünnephez szorosan kapcsolódó publikálással is próbálta fokozni. A *B. P. emlékkönyvébe* című költemény megjelentetésére az „Athenaeum 1837. jún. 18-i számában [...] közvetlenül Paulina jún. 22-i névnapja előtt került sor. Ez Bártfay kívánságára történhetett így, aki, mint Kölcseyhez intézett kérése is tanúsítja, igyekezett ezt a napot a fiatal leány számára valóban emlékeztetéssé tenni.”¹¹

⁸ Vörösmarty János családi iratai (1850–1874), közreadja ZSOLDOS Sándor, Árgus–Vörösmarty Társaság, 2001, 24.

⁹ Az átadott kézirat az MTAK Kézirattárában található, jelzete: K 721/I. 65. f.

¹⁰ Vörösmarty Mihály menyasszonyának, Csajághy Laurának, [Pest], 1843. március 2. = VMÖM 18, *Levelezés* II, kiad. BRISITS Frigyes, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 138.

¹¹ NÉMETH István, KISS József, *Barthos Paulina emlékkönyve (1835–1852)*, Magyar Könyvszemle 1982, 271–273.

Ha a két – a megjelent és az átadott – szöveg nyelvi különbségeire figyelünk, a korábban tárgyalt köszöntőhöz hasonlóan ezúttal is szövegkiahagyással, módosítással él Vörösmarty. A magánhasználatú kéziratból elhagyja a teljes, a megszólítottat feltételesen, de *más* férfiakkal is összekapcsoló harmadik versszakot.¹² A másik, a kritikai kiadásban a szövegváltozatok között nem rögzített különbség a névhasználatot érinti: a nyomtatott szövegben *Laurának*, a kéziratban pedig a korábbi köszöntővel azonos *Lórikának* a vers megszólítottja.

A kézirat eltérő névhasználatának, aláírt példányának a vers publikálásával, átadásával egyenrangú a jelentősége, hiszen a *megajándékozott számára elvégzi az azonosítást* a Kalóz álnévvel, Laura fiktív költői névvel megjelent szöveg és a valós személyek között. Vagyis elvégzi az irodalmi és a magánhasználat közötti kontextusváltást: az eltérő kontextusban a költői Laura helyett kényszerűen igazodik a familiáris névhasználat-hoz. Mindez, úgy gondolom, alátámasztja azt a korábbi állításomat is, miszerint a Laura név nem volt használatos a fiatal lány környezetében, hiszen ebben az esetben Vörösmarty zökkenőmentesen átvehette volna a költeményből az emelkedettebb, a megszólításon kívül erőteljes irodalmi konnotációkkal is bíró Laura nevet.

Vörösmarty más, ajándékként a megszólítottnak átadott kéziratait és a megjelent szövegeket összevetve is megállapíthatunk nyelvi és a névhasználattal kapcsolatos szabályszerűségeket. A megjelent szöveg az életműben csak a megajándékozott monogramját használja, a kézirat viszont mindig a teljes nevet. Csak két példa: a *Báró K. M.' emlékkönyvébe Vörösmarty* aláírással jelent meg az Athenaeumban, a fehérés lapon fennmaradt, szintén aláírt kézirat címe pedig már *B. Kray Jánosné Albumába*; a *Cs. M. kisasszonynak* című darab kéziratosa példány *Csapó Mari kisasszonynak*, a vers alatt pedig ugyancsak *Vörösmarty* az aláírás.¹³ A példányanyag – hiszen ezek az önálló kéziratlapok kisebb számban maradtak fenn – bőségesen kiegészíthető lenne az eredetileg emlékalbumokba írt, szintén csak monogrammal megjelölt, de *mindig* Vörösmarty névvel aláírt versekkel. A monogram feloldása a kéziratban, az aláírás mindkét használati mód esetén nem költői, hanem tulajdonképpen jogi kontextus: bizonyítja, hogy a címzett a kézirat (emlékkönyv) tulajdonosa és Vörösmarty a mű szerzője. S ennek megfelelő Vörösmarty nyelvhasználat is: ezekben az esetekben a nyelvészeti szakirodalomban már nem használt, de érvelésemhez rendkívül kifejező, ún. *tulajdonító -nak* ragot¹⁴ illeszti a nevekhez a versek címeiben. Erre a fentiek-

¹² A kihagyott versszak: „Mondták volna: légy gyönyörre / Mindenek szemében, / És örömmek kútfejévé / Férfiak szívében”. Az eredeti változat még erőteljes szexuális utalást fogalmazott meg: „...légy gyönyörre / Férfiak szemében”.

¹³ Az említett művek kéziratának leírása a kritikai kiadás – VMÖM, 3. – kötetének vonatkozó jegyzeteiben.

¹⁴ „Tulajdonító: nek, nak. [...] Mellyek adás', tulajdonítás', engedés', ígérés', odaszánás', ajánlás', fizetés' fogalmát foglalják magokba”. *A' magyar nyelv' rendszere*, Magyar Tudós Társaság, Budán, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, 1843, 295. A „Közéltit: hez, hoz, höz” viszont a definíció szerint „valemelly tárgy felé moz-

ben hoztam példákat. Ezzel szemben, ha a vers kizárólag a nyilvánosság előtti megszólításra, párbeszédre (stb.) korlátozódik, következetesen a -hoz rag kerül a tulajdonnévhez (V. *Ferdinand királyhoz*, *Liszt Ferenchez*, *Széchenyihez* stb.). A Cs. M. monogrammal jelzett vers címzettjének alig-ha kellett jogi értelemben bizonyítania, hogy ő a kézirat tulajdonosa, amikor azt 1886-ban eladta,¹⁵ hiszen teljes polgári neve és Vörösmarty aláírása is szerepelt a lapon, a hitelesítési adatok nem különböztek más, nem irodalmi dokumentumoktól.

Korábban már jeleztem, hogy a *Névnapra* 1847-es publikálásakor Vörösmarty nem jelzi a magánhasználat (*Lórikának*) nyomát, a módosult szöveg a tulajdonosi név nélkül jelenik meg. A nevet először csak a versszövegben használó másik köszöntő két évvel később, 1845-ben a *Laurához* ajánlást kapja. Címként másik két vers – [*Rád nézek, mert...*, *Haragszom rád, mert...*] – esetében ugyanezt a névhasználatot választja Vörösmarty, bár az első esetben bizonyosan ismerünk magánhasználatú kéziratot. Az eltérés feltételezhető oka (ti. tulajdonító -nak helyett -hoz rag), hogy fiktív, költői névvel nem kapcsolja össze Vörösmarty az ajándekozási gesztút, s ezért mindhárom vers egységesen -hoz ragot kap a kiadásban. Ugyanazt a nyelvi megoldást figyelhetjük meg, mint például a lényegesen korábbi *Helvilához* című költemény esetében.

Az 1843. február 15-én megjelent *Névnapi köszöntésnek* az irodalmi nyilvánosság előtt nem sok jelentősége, s még kevesebb személyes vonása lehetett: a mű észrevétlenül beleolvadt a végtelen számú petrarkizáló, Laura nevet használó irodalmi művek sorába, s akár Vörösmarty *A hivatlan dalosok* című, 1833-as, a verstípust parodizáló műve alapján is dönthettek az olvasók a szerelmi epekedés hitelességéről:

Te Lína, Laura, Nelli,
Te Phyllis és te Daphne,
Vagy amiként neveznek,
Az istenért, leánykák,
Nyájas, kegyes leánykák,
Szép, jó, szelíd leánykák!
Az isten szent nevéért,
Ne higyjetek szavoknak,

És meg ne hallgassátok
Az illetén imádót;
Hazudság, amit érez,
Hazudság gondolatja,
Amit kimond s ki nem mond,
Merő, merő hazudság.

Vörösmarty természetesen 1843 februárja előtt is írt és publikált a később az ún. Laura-versekhez sorolt szerelmi költeményeket: közéjük tartozik a *Szomjú*, a ...hoz [*Rád nézek, mert...*], a *Haragszom rád*, de szerelmi tárgyú az 1842 decemberében megjelent *Feledés* is. Ezekben a versekben Vörösmarty még kerüli a névhasználatot (a felsoroltak közül

dúlást, hajlást” jelent. Uo., 314. (A használat szabályszerűségét érdemes lenne más szerzőkre is kiterjesztett anyagon megvizsgálni. Mint jeleztem, Vörösmartynál a -nak-os forma egyben átadott kéziratot is jelent.)

¹⁵ „Vachott Sándorné úrnőtől a »Cipruslombok« kéziratával együtt 1886. szept. vásároltattott” – jegyezte fel a mű kéziratára a Magyar Nemzeti Múzeum ügyintézője. VMÖM, 3, 305.

tipikus példa a ...hoz¹⁶), úgy tűnik, nem döntött arról, használjon-e női (ál)nevet a költeményekben? A *Névnapi köszöntés* az első publikált mű, amelyben nevesíti a lírai én a szerelmi költemény megszólítottját. A név a Lóri(ka) *homonim becézőn*¹⁷ keresztül szoros kapcsolódást mutat Csajághy Laura familiáris (Eleonóra) nevével, másrészt Vörösmarty nemzeti költői rangjához illeszkedő világirodalmi (Petrarca-, Schiller-) áthallásokra is lehetőséget nyújt. Nem ennek az írásnak a tárgya, de annyit érdemes itt is jelezni, hogy a legutóbb Borbély Szilárd által szinte teljes mértékben fikciónak¹⁸ minősített (Perczel) Adél–Etelka nevek feltételezett azonosságának is van motivált kapcsolata. Az 1835-ben megjelent, Vörösmarty által is szerkesztett *Zsebszótár* szócikke például szintén az „Etelka, kn. *Adelheid*”¹⁹ fordítást adja meg a névhez. Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy a Borbély Szilárd által említett, szinte mítosszá duzzadó szerelmi történet szakirodalmi utóéletével egyetértének, ezúttal kizárólag az Adél–Etelka nevek létező szótári azonosítására hívtam fel a figyelmet.²⁰

*

A dolgozat eddigi érvelése 1843-as februári szöveggként kezelte a *Névnapi köszöntés* megjelent és átadott változatát is, holott jeleztem, a mű kézírata az 1842-es *Névnapi* kidolgozásával egy lapon, előtte található. Sőt, egy korábbi változat az 1842 februárjában megjelent [*Rád nézek, mert...*] című vers verso oldalára került. Lényegében ennek lett a következménye, hogy Tóth Dezső felülbíráltta Vörösmarty 1843-as datálását, s két köszöntővers megírását feltételezte 1842-ben. A kritikai kiadás által adott szövegváltozat és a kézirat²¹ is egyértelművé teszi azonban, hogy a *Névnapi* előtti, hosszú vonallal elválasztott szöveg eredetileg *nem* Csajághy Laurához íródott: a kézirat nyolcadik sorában ugyanis „csak ne *Máriának*” szerepel. A név az egy év múlva átadott műben *Lórikának*, a publikált költeményben pedig *Laurának* változást mutat. A szövegek között minimális, szinte csak a névhasználatra szorítókozó az eltérés, Vörösmarty pedig nyilvánvalóan az 1843-ban a *címzettet megváltoztató* szöveget illesztette be a többi 1843-as mű közé. Kéziratosságot helyettesít

¹⁶ Vachott Sándor ekkoriban már publikál Csapó Máriához írott verseket az Athenaeumban, az ő névhasználata – *M...hoz* – a megszólított polgári nevének kezdőbetűjére épül: Athenaeum 1843 Február' 1-jén, 93.

¹⁷ Erről ld.: GERE Zsolt, *Kétes távol...*, i. m., 10–11.

¹⁸ BORBÉLY Szilárd, *Homonim völgye (Egy töredék Vörösmarty) = Uő., Árkádiában: Történetek az irodalom történetéből*, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2006 (Alföld Könyvek), 164–180.

¹⁹ *Magyar és német zsebszótár: Első, vagy magyar–német rész*, Közre bocsátá A' Magyar Tudós Társaság, Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betüivel, 1838, 201.

²⁰ Vörösmarty 1823-ban, a *Búcsú* című költeményben használja először az Etelka nevet („Szép Etelka, kit szívembe / Nem mulólag vettem be.”) Az Etelka-szerelem szakirodalmi jelenlétét, életrajzi szerepét a kialakulás fázisait áttekintve értékeli: SZILÁGYI Márton, „Miért én életem, az már dúlva van”: *Vörösmarty-tanulmányok*, Kaligram, Budapest, 2021, 29–30.

²¹ MTAK Kézirattár, jelzet: K 721/I. 64. f.

érvekkel is tudjuk magyarázni. A mű magánhasználatra, névnap alkalmára készült, ezért a kézirat még bizonyosan nem fikciós nevet használ.

Vörösmarty szűkebb baráti környezete, életrajza, a később hozzá írott, már részben érintett vers alapján a *Mária* név Csapó Máriára vonatkozatható. Vachott Sándor két fennmaradt, aláírt, datált névnap-i köszöntőverse (*Névnap-i kívánság Mariskámnak; Kedvesem névnapján*) alapján tudjuk, hogy Csapó Mária az év januárjában, 23-án tartotta a névnapját.²² A dátum egy hónappal előzi meg a februári Eleonóra névnapot: ez magyarázza, hogy egy lapon, szoros kapcsolatban, de a másik verstől (*Névnap-i köszöntés – Lőrikának*) hosszú vonallal elválasztva helyezkedik el a vázlat a kézíraton. Csapó Mária anyakönyvi dokumentumaiból, életrajzából tudjuk, hogy esetében a keresztelés és a választott név egy napra esett – akár a végig az esemény és a név, illetve karakter ellentétére építő vers kiinduló ötletét is adhatta mindez. A *Névnap-i köszöntés* szerelmi költemény, amely a viszonzatlanság érzését szinte váddá fokozza. A mű egy évvel korábbi, *más érzelmi viszonyt és személyt* (Máriának) mutató keletkezéstörténete okozza, hogy a névnap-i költemény 1843-ban névcserevel (Laurának) megjelentetett, lánykéréshez, eljegyzéshez is kötődő „használat” feszültségbe kerül az említett életrajzi adatokkal. Vörösmarty nem ír új művet, hanem a korábbi kézíratos szöveg alkalmi és udvarló funkcióját használja fel egy merőben eltérő életrajzi kontextusban.

Mindez Csajághy Laura és Vörösmarty életrajzában, irodalomtörténeti szempontból pedig a Laura-versek egészének megítélésében is mély, maradandó nyomokat hagyott. A *Névnap-i köszöntés* elutasító, a „kegyetlen szépség” toposzát variáló világa más, korábbi szövegekkel is kiegészülve Csajághy Laura viszonyulásaként, *karaktereként* kezdett működni. Irodalomtörténeti szempontból pedig mindez képes volt előkészíteni, sőt generálni egy olyan magyarázatot, amely *A merengőhöz* záró pozícióba helyezésével részben magyarázta, részben pedig feloldotta az említett, másra irányuló érzelmi viszonyból következő feszültségeket, hiszen a megszólított „*végül*” igent mondott, a házasságkötés megtörtént. Előző írásomban azzal próbáltam érvelni, hogy a dokumentumok alapján Vörösmarty súlyos anyagi, az *Ujabb munkái* önálló megjelentetésével kialakuló helyzete miatt nem gondolhatott házasságra, s amikor sikerült hosszú távra eladnia a *Minden Munkái* kiadási jogát, elhárultak az akadályok a Csajághy Laurával kötött házasság elől.

A *Névnap-i köszöntés*nek két kéziratvázlata maradt ránk, a kritikai kiadás a szokásos gyakorlatnak megfelelően K₁-el és K₂-vel jelöli a lapokat.²³ A K₁-es, egészében áthúzott, a végleges szövegtől eltérő kézirat utolsó sora tartalmazza a kritikai kiadásban a nevet, ami alapján sze-

²² <https://resolver.pim.hu/bib/PIM1324226> (Letöltés: 2022. 02. 21.) Köszönöm Török Zsuzsának, hogy a köszöntőversekre felhívta a figyelmemet. A januári Mária névnapot a naptárak nem jelzik, hagyományosan Szűz Mária vagy Boldogasszony eljegyzése egyházi ünnepéhez kötik.

²³ A kéziratok az Akadémia Kézirattárában, jelzetük: K 721/I. 58. f. Kritikai kiadás: VMÖM 3, 260–263.

mélyhez köthető lenne a mű. A jelölés szerint a teljes áthúzáson belül Vörösmarty a nevet még külön is áthúzta: „<Ne nevezték volna{Laur}ának>”.²⁴ A kézirat alapján kijelenthető, hogy a szöveggözlés téves, a név olvasata a szöveggondozó, Tóth Dezső – bizonyára a mű publikált szövege, ajánlása alapján feltételezett – kiegészítésének tekinthető. A kéziratlanon valójában körkörös tollmozgással olvashatatlaná tett szóréssz látható, az „ának” rag olvasható csupán egyértelműen. Sőt a szövegkiadó némileg önmagával is ellentmondásba kerül, hiszen az említett sor előzményként is előfordul a fogalmazványban, viszont Tóth Dezső az első előfordulásakor még áthúzott, olvashatatlan alakként²⁵ írja le a kéziratot, magyarázatot nem fűz a szöveghez. Ha a magánhasználat szempontjait is figyelembe vesszük, egy átadásra készülő kézirat nem használ fiktív nevet, Csajághy Laurát nem keresztelték Laurának, s mindkét átadott köszöntőben Lórikának alakot használ majd Vörösmarty.

A kéziraton Vörösmarty egészen más, tudtommal az életműben csak itt előforduló megoldást alkalmaz: a név leírása helyett két alkalommal is, rögtön a felütésben, illetve a tizenharmadik sorban csupán a ragot írja ki, magát a nevet a törlésre, hosszú kötőjelre emlékeztető vonallal helyettesíti („—ának”). A megoldásnak itt nyilvánvalóan nem az az oka, hogy nem talál rá a névre, hiszen a szöveg utolsó, bár olvashatatlaná tett szavában kiírja a nevet, sokkal inkább a nyelv rögzítő, dokumentatív funkcióját próbálja ilyen módon, egyedi jelöléssel *elkerülni* már a vers megírásának kezdetén. Az említett *funkciót* tekintve hasonló írástechnikai megoldással állunk szemben, mint például Bártfay László *Naplói*-ban,²⁶ amelyben a női nevek egy részét egyedi jelöléssel rögzítette a naplólíró. A teljesen áthúzott kézirat akár a teljes elvetés, megsemmisítés szándékaként is értékelhető. De megközelíthető a szöveg írásképekudarca más, nem lélektani folyamatok irányába mutató, hanem poétikai-esztétikai megfontolások alapján is: Vörösmarty a társadalmi érintkezés (névnap), kapcsolatteremtés *legitim*, de a kifejezni vágyott érzés szempontjából irreleváns műfaji elvárásokkal bíró alkalmi költemény keretei között próbál vallani *saját* élethelyzetéről. A versnek az ünnepelt dicséretéről *kellene* szólnia, jókívánságokat megfogalmaznia, mint a másik, rövidebb később, Eleonóra napra írott köszöntőnek, de egy ennek ellentmondó szándék uralja a verset, s ezért szokatlan, már-már groteszk névnap-i köszöntővers jön létre.

A K₂-es, lényegesen letisztultabb, befejezett, Mária megszólítást használó kézirat egyik legfontosabb módosulása a kiinduló ötletet adó előzményhez (K₁) képest, hogy a zárlat szerelmi vallomást, óhajt fogalmaz meg, lényegében a szöveg összegző „versszakává” válik. Vörösmarty

²⁴ VMÖM, 3, 260.

²⁵ A Vörösmarty kritikai kiadásban használt *Egyéb jelölések* között: „..... Olvashatatlan alakok a kéziratban.” VMÖM 1, 313.

²⁶ *Bártfay László Naplói*, s. a. r., kísérő tanulmány: KALLA Zsuzsa, Ráció Kiadó, Budapest, 2010.

1825 után itt használja újra a Martinkó András²⁷ által emblematikus érvényűvé emelt vers, a *Földi menny* nyitó sorait:

Hátha még <hozzám hajolnál> jobb szíved volna,
Hátha még szeretnél:
Nem keresnek mennyet, üdvöt,
Mert <üdvöm te>
Mert te üdvöm lennél.

Mint említettem, a kritikai kiadás és a Vörösmarty-szakirodalom viszont anélkül tárgyalja a köszöntőverset, hogy felfigyelne a variánsok eltérő névhasználatára, vagyis arra, hogy a kéziratoknak más a megszólítottja, s hogy mindez milyen következményekkel jár(hat) a Laura-versek egészének értékelésében, s a Vörösmarty-életrajz házasság előtti szakaszának árnyaltabb megértésében.

Tóth Dezső így foglalja össze a megismerkedés és a kapcsolat – a források hiánya miatt a későbbiekben is konszenzusos – történetét:

Gyulai rekonstruálásából, a visszaemlékezésekből [?] s mindenekelőtt a legmegbízhatóbb közvetítő, az oly szép verssel (*Cs. M. kisasszonynak*) jutalmazott Vachott Sándorné emlékirataiból kirajzolódik e szerelemnek külső és e lírát egyedül magyarázó belső története. A Bajzáéknál lakó [sic!] s agglagényként asztaluknál étkező Vörösmarty 1841-ben ismerte meg a 18 éves rokon kislányt.²⁸

A pontatlanul hivatkozott Gyulai-passzus a következő:

Először 1841-ben látta Laurát, ki testvére, Bajzáné látogatására jött Pestre Komárom megyéből. Vörösmarty *egy házban* lakott Bajzával, s nála kosztzott. Úgyszólván a család tagja volt, kit nem köteleznek a szigorú illemszabályok. Rendesen viseltes kabátjában *jött le* ebédelni, melyben otthon szokott dolgozni. Egy nap, nem tudva semmit Laura megérkezéséről, szintén így jelent meg. Amint belépett, egy ifjú leányt látott a háziakkal beszélgetni, kit nem ismert, és vendégnek gondolt. [...] Szívén és lantján egyszerre rezdült meg a szerelem húrja. [...] 1841-ben történetesen megnyílt Bajzának, kitől aztán Laura megtudta, hogy szeretetik.²⁹

Gyulai bizonyosan téved abban, hogy 1841-ben Vörösmarty és Bajza egy házban laktak, s így a megismerkedés irodalmiasra retusált története is kétséges. Korábban ő is rögzíti, hogy Vörösmarty „1833–1843-ig lakását nem változtatta.”³⁰

Bajza és felesége, Csajághy Júlia Vörösmartyék házassága után költöztek ugyanabba a házba, a Kalap utcai Jankovich-féle ház *első* emeletére, ahol Vörösmarty is lakott a *második* emeleten. „Szállást fogadtam a Jankovich házban, hol Vörösmarty lakik; az első emeletben azon szállást, melyet te is láttál Pólyánéval. Ára 350 pengő. Tehát pénzben nem nyertünk. De lakásban igen, mert az szebb is, kényelmesebb is a mosta-

²⁷ MARTINKÓ András, *A „földi menny” eszméje Vörösmarty életművében* = *Uó., Teremtő idők*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1997, 172–222. (Martinkó András tanulmánya nem hivatkozik a kézirat idézett passzusára.)

²⁸ TÓTH Dezső, *Vörösmarty Mihály*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974, 420.

²⁹ GYULAI Pál, *Vörösmarty életrajza*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. [Kiem. G.Zs.]

³⁰ Uo.

ninál”³¹ – írja 1843 augusztusában Bajza feleségének. (A későbbiekre nézve tehát pontos Gyulai megjegyzése – „jött le” –, de nem az 1841-es évben.) Előtte Bajzáék a Hatvani utcában laktak, Fáy Andrásról tudjuk, hogy ott tartották az esküvő utáni vacsorát is.³² Bajzáék költözését bizonyára az is motiválhatta, hogy a lánytestvérek így valóban közel lehetek egymáshoz, segíthették egymást, bár Vörösmarty nem sokkal később új, tágasabb lakást bérel a családnak az Úri utcában.

Ezt a túlzónak, aprólékosnak, feleslegesnek tűnő forráskritikát azért tartottam fontosnak, mert a későbbi életrajzi elbeszélésekben, a „kapcsolat” alakulásának leírásában, tipikus dokumentatív funkciót kapva a lírai versek („Szívén és lantján egyszerre rezdült meg a szerelem húrja”³³) veszik át a szerepet. Lényegében a forrásként idézett Gyulai sem tett másként: az 1842-es költemények élére helyezett *A’ szomjú* című verset tekintette az *első* Laura-versnek, s az életrajz, a megismerkedés igazodik a költeményhez, a keletkezés idejéhez, nem pedig fordítva, mint az életrajz állítja.

A *Névnapi köszöntés* K₂-es kéziratának figyelembe vételével felborul a Laura-versek korábbi, életrajzi szempontú olvasata. Az időrend alapján a csoport élére helyezett *A’ szomjú* erotikus vágyakozása („*Szomjas vagyok, leánykám, bájaidra*”) a kézirat elhelyezkedése alapján a *Névnapi köszöntés* K₂-es szövegváltozatához és megszólítottjához kapcsolódik, ugyanúgy, ahogy a *Laurához [Haragszom rád...]* előzménye, a (...hoz) is. Egy dolog a kéziratok kapcsolatának vizsgálata és bővebb részletezés nélkül is belátható: ha a *Névnapi köszöntő – Lórikának* a magánhasználat egykori nyelvi nyomait megőrizve, akár Laurának ajánlással, bekerül a *költői* életműbe, visszamenőleg különösen, de az utána sorolható versekkel is feloldhatatlan feszültségbe kerül, hiszen a viszony, amit megfogalmaz, egyértelműen és kizárólag *baráti* jellegű. S bár a Vörösmarty-kötetek időrendi elrendezésük, ettől még (mint a másik köszöntőversnél) elvileg lehetőség lett volna az elmozdítására, viszont az 1842 februárjában *publikált ...hoz* című költemény még ezt az elvi lehetőséget is elvágja. A mű törvényszerűen, életrajzi okokból került ki a Laura-versek Vörösmarty által létrehozott csoportjából. Műveinek referenciális olvasatával szerzőként nyilván Vörösmarty is számolt. Egy ilyen jellegű, kortárs vélemény idézhető is a házasságkötéssel kapcsolatban: „Tudom az öreg házassága nem ujság előtted – Bajza sógora lesz – s miolta jegyes már új kalapja is van – s magas sarku csizmában jár – szinte *bánni látszik*, hogy a Késő vágyat elénekelte.”³⁴ Látható, hogy a levélíró, Berecz Károly mű és életrajz törését érzékeli, rögzíti szinte azonnal, már a házasság hírére.

³¹ Bajza József Csajághy Júliához, Pest, 1843. aug. 2 = *Bajza József családi levelei* (Első közlemény), Közli Dr. BAJZA József, Irodalomtörténeti Közlemények 1908, 335.

³² „A lakoma, Bajza szállásán, a Hatvani utcában, éjfélig tarott.” LUKÁCSY Sándor, BALASSA László, *Vörösmarty Mihály 1800–1855*, Magvető, Budapest, 1955, 303.

³³ A sor erőteljesen emlékeztet Vörösmarty Csapó Máriaéhoz írott versének kezdősoraira („Mintha szívem húrja volnál...”).

³⁴ VMÖM, 3, 317. A levél dátuma 1843. április 10. (Kiem.: G.Zs.)

A korábban elmondottak (a K₂-es kézirat szerepe) miatt a Laura-versek szövegvilágához kerül közel a Cs. M. *kisasszonynak* című költemény. Vörösmarty halála után kisebb polémia bontakozott ki a műről Kemény Zsigmond véleménye kapcsán. 1858-ban, az Akadémián tartott emlékbeszédében Kemény a következőket állapította meg a versről: „Vörösmarty pathetikus dalai általában nagy hatásúak s gyakran művésziileg kikerekítettek. A Cs. M. kisasszonyhoz írt a leghőbb szerelemnek áradozása, dithyrambikus szökellésekkel, s benne a forma a tartalommal teljesen egybenőtt.”³⁵ Az emlékbeszéd nyilvánosságra kerülése után Csapó Mária úgy érezte, cáfolnia kell az állítást, azonban a *Rajzok a múltból* című visszaemlékezésének³⁶ a Vörösmarty és Csajághy Laura közötti közvetítői szerepre épülő érvelése nyilvánvalóan téves adatra épül. Az emlékezés szerint Vörösmarty a művet „pár évre rá, mint Lóri férje”³⁷ írta, s adta át neki köszönetképpen, holott a vers már házasságkötése előtt, 1843. márciusában megjelent az Athenaeumban, sőt a *Minden Munkáiban* az 1842-es költemények közé sorolta Vörösmarty. A költemény Keményétől eltérő, a művet Csapó Mária-hoz hasonlóan értékelő vélemény idézhető jóval korábról, Csapó Mária vőlegényétől. Vachott Sándor nem sokkal a vers megjelenése után Pozsonyból, menyasszonyához írott levelében kitér a műre, s ő egyértelműen a tisztelet jeleként értelmezi a szöveget, amely az önmaga értékeiben kételkedő menyasszonyát próbálja meggyőzni gondolkodásának életkorát meghaladó érettségéről:

Szóval igazat írt vagy inkább, tudta mit ír a' költő, midőn felőled e' sorokat írta: De ha látlak, és ha hallak, / Hogy szeretlek, hogy csodállak / mondhatom. 'S azon okokból, mellyeket felebb leírtam, becsül téged, minden jobb, minden okosabb, ha közelebből megismert. Igen sok az, édes egyetlenem, de megváll nekem felőled még a' télen Vörösmarty, hogy valahányszor veled beszélt mindig egy nemét érzi a' tiszteletnek; igen sok az, midőn egy 15 éves lányról, kiről legtöbben azt hinnék, legfelebb enyelegni vagy játszadozni alkalmas, egy olly korú, tapasztalatú és eszű ember, így itél!³⁸

Kemény véleményét Vörösmarty egész szerelmi költészetének publikációs gyakorlata, a magánélet és nyilvánosság következetes és szigorú elválasztása kétségesse teszi. „Vörösmarty [...] sosem nevezte néven korai versei (ez az egész házassága előtti időszakra igaz) női szereplőit”³⁹ – állapítja meg Borbély Szilárd, s mint láttuk, ez a gyakorlat a házasság utáni időkre, a Laura-versekre is igaz. Csapó Mária visszaemlékezése szerint már Vachott Sándor menyasszonyaként, születésnapjára kapta Vörösmartytól a költeményt, aki azt az átadás előtt fel is olvasta neki.

³⁵ Uo., 306.

³⁶ VACHOTT Sándorné, *Rajzok a múltból: Emlékiratok*, Aigner Lajos, Budapest, 1887.

³⁷ Uo., 308.

³⁸ BALKÁNYI Enikő, *Rajzok a múltból: Vachott Sándor és Csapó Mária ismeretlen iratai és levelei* = A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 6, 1965–1966, szerk. BARÓTI Dezső, Petőfi Irodalmi Múzeum–Múzeumi Ismeretterjesztő Központ Kiadó, Budapest, 1967, 155. A levél kelte: 1843. június 18.

³⁹ BORBÉLY Szilárd, *Homonna Völgye...*, i. m., 169.

Csapó Mária egy évvel a költemény megjelenése előtt, „1842. márc. 18-án, a Bajzáéknál tartott József-napi összejövetelen ismerkedett meg”⁴⁰ Vachott Sándorral, s a következő év júliusában házasodtak össze. Az eljegyzés, bár ellentmondásos adatok maradtak ránk, bizonyosan még 1842-ben volt. A tisztázott, később értékesített kézirat alapján Vörösmarty valóban átadta a művet Csapó Máriának: ha születésnap ajándékként, akkor mindez, a névnaphoz hasonlóan, szintén január végén, s még Vörösmarty eljegyzése (1843. február vége) előtt történt.

A kézirat szövegekörnyezete a Vörösmarty által megadott, 1842-es keletkezéstörténetet igazolja: a mű kezdete a *Mese a rózsabimbóruul* című, *Bezerédy Flórikának* ajánlott költemény vázlatai⁴¹ között bukkan fel, illetve közvetlen kontextusához tartozik a *Feledés* című, 1842 decemberében publikált vers. Csapó Mária és Gyulai magyarázatát életrajzi tények sem támasztják alá, hiszen 1842-ben Vörösmarty anyagi helyzete nem tette volna lehetővé a házasságot, a „közbenjáró” szerepért megfogalmazódó hála pedig szintén kizárható a vers megírásának idején.⁴² A Cs. M. *kisasszonynak* keletkezéstörténeti szempontból nem Vörösmarty és Csajághy Laura kapcsolatával, házasságkötésével összefüggő szöveg. A költemény a *Névnapi köszöntés* 1842-es kézíratait (K₁ és K₂) és más, később a Laura-versek közé sorolt művet figyelembe véve például a *Szomjú*, a [Rád nézek, mert...]⁴³ című versekkel hozható összefüggésbe, életrajzi kontextusát is az említett művek adják: az 1842-es év elejétől rögzíthető szerelmi költészet lezárásaként értelmezhető szöveg. Vörösmarty a Cs. M. *kisasszonynak* átadása és megjelentetése közötti időben, 1843. február végén publikálja a *Névnapi köszöntés* névcserével módosított, az eljegyzéskor átadott változatát, azaz lényegében ekkortól rögzíthető a kapcsolata Csajághy Laurával. Korábban már kitértem rá, hogy ezt megelőzően csak a *Névnapi köszöntő Lórikának* című, 1842-es kézíratos vers íródott Csajághy Laurához, de a mű később – vélhetően tartalmi okok miatt – lényegében kikerül a Laura-versek csoportjából.

A „pathetikus” költemény Vörösmarty ifjúkori szerelmi költészetének, Martinkó András tanulmánya szerint elsősorban a „földi menny” képzetköréhez kapcsolódó világot idézi. Azonban a korai költészeti hagyománnyal szemben ezúttal a korábbi, transzcendens, vallási képze-

⁴⁰ *Petőfi Sándor Összes művei*, 3, *Összes költeményei (1844. szeptember–1845. július)*, KISS József (főszöveg), KERÉNYI Ferenc, MARTINKÓ András, RATZKY Rita, SZABÓ G. Zoltán (jegyzetek), szerk. KERÉNYI Ferenc, Akadémiai Kiadó, Budapest, 393.

⁴¹ VMÖM, 3, 305.

⁴² Gyulai szerint „[a] szelíd-vidám lyányka kedvence volt Vörösmartynak, annyival inkább, mert mintegy megbízottja lón szerelmi titkának, némiképp közbenjáró közte és Laura közt. Vörösmarty közölte vele aggodalmait, elmondotta előtte, mit kedvesének megmondani átalott.” VMÖM 3, 306. A kritikai kiadás jegyzetanyaga lényegében feltárja az ellentmondást a vershez fűzött életrajzi magyarázat és a keletkezéstörténet között, de új szempont már nem fogalmazódik meg a költemény értelmezéséhez. Vö.: VMÖM 3, 307.

⁴³ A mű az *Athenaeum* 1842. február 13-i számában jelent meg, a kézirat hátoldalán olvasható a *Névnapi köszöntés* már tárgyalt, áthúzott fogalmazványa, a K₁-es kézirat.

tekkel keveredő keresés, véges és végtelen viszonya megfordul: nem az álomszerű, megnevezhetetlen égi lény valósággá válása szervezi a költemény irányát, hanem egy, mások által valóságosnak tekintett személynek a lírai énre tett transzcendens, álomszerű hatását fogalmazza meg a költemény felütése. A mű szövege, ellentétben a címmel, a végletekig fokozott idealizálási szándék miatt földi mivoltában szinte ismeretlenként mutatja be a megszólítottat:

Azt beszélík, szőke, szép vagy
És deli;
És szemednek pillantása,
Mint az égnek megnyílása
Kéj-teli.
Szőke vagy-e, barna vagy-e?
Mit tudom!

A beszélőre tett hatás alapvetően eltér ezektől a mások által tapasztalt, földi világhoz kötődő, lényegtelennek minősített benyomásoktól. A „mintha” hasonlító kötőszónak a költeményben tulajdonképpen csak retorikai funkciója van, nem a bevezetett állítás bizonytalanságának a kifejezését, hanem az állítások halmozásának, fokozásának költői lehetőségét szolgálja.⁴⁴ A műben a titok a „zálogúl” szóval összekapcsolva a mű teljes befejező részének indoklásává, okává válik, a megszólított nem önzetlen ajándékot ad, hanem mintegy a zálogért cserébe (be)teljesíti a lírai én kérését („mondj imát”). Ez a kérés pedig *nem a jelenre*, nem a (Gyulai által megfogalmazott) hétköznapi életre, hanem Isten és ember, tágabb értelemben üdv és kárhozat dimenziójára vonatkozik. A „hogya” (‘akkor ha’) a távolabbi jövőre, egy életszakasz („jobb napom”, „életem’ delének napja”) lezárulásához kapcsolódva fogalmazza meg a kérést. A költeményben titka nem csak a beszélőnek, hanem a megszólítottnak („A’ legédesebb titokkal / Vagy tele”) is van – a zárójelben idézett rész felsőfokú jelzője alapján ez a titok a szerelemmel azonosítható. A passzust megelőző sorok szerint a megszólított szerelme másra („Hát még a’ kit dús szívedbe / Fölvevél”) irányul, s egy már létező érzés beteljesülés előtti („...üdv te levél”) pillanatát rögzíti a vers. Vörösmarty a szövegben kétszer is az igék („fölvevél”, „levél”) félmúlt alakját⁴⁵ használja, a párhuzamos múltbeli események között bukkan fel csak jövő idejű forma („lesz [...] szeretve”) – ennek okára a későbbiekben térek ki. A költemény lírai énjéhez egészen más, nem szerelmi, hanem baráti jellegű a megszólított viszonya: „Tiszta részvét és barátság / A’ mit adsz.”

A személyes párbeszéd, a burkolt, de a referencialitás irányába is nyitott szöveg életrajzi olvasata három ember, Csapó Mária, Vachott

⁴⁴ Mintha volnál: „szívem húrja”, „lelkem ága”, „boldog álmon”, „boldogságom jobb hona”.

⁴⁵ Magyar helyesírás’ és szóragasztás’ főbb szabályai, Budán, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, 1841, 43. A félmúlt igeidő használata egyébként teljesen egyértelmű például Arany János ismert műve, a *Letésem a lantot* refrénje alapján is, amelyben egymást követően szerepel a múlt és a félmúlt igealak: „Hová lettél, hová levél / Oh lelkem ifjusága!”

Sándor és Vörösmarty viszonyát engedi láttatni rendkívül emelkedett, költői nézőpontból. „Vachott Sándort, a halkszavú, érzelmes biedermeier poétát költőtársai kedvelték; Csapó Máriával kötött szerelmi házasságát pedig egyenesen a romantikus szenvedély diadalaként ünnepelték”⁴⁶ – írja Kerényi Ferenc. De idézhetünk más, Kerényi Ferencével egybehangzó összegzést is: „A szülők – Csapó Mária fiatal kora és gyenge egészsége miatt – késleltették volna a házasságot, de a betegségig sóvárgó menyasszony kérésének végül engedve, 1843. júl. 10-én kötöttek házasságot Pesten, a Deák téri ev[angélikus]. templomban.”⁴⁷ A vers előbbieken érintett, félmúlt igealakokat használó sorai (31–40) alighanem erre a kapcsolatra, a jövő idejű, közbeékelődő sora pedig a már tervezett házasságra, a szerelem legitim, egyház által is szentesített kibontakozására vonatkozik. A források szerint a megismerkedés és a szerelem kezdetét naphoz, Bajza József 1842. március 18-án tartott névnapijához kötötték – ekkor, itt találkozott először a társasági életbe bevezetett Csapó Mária Vachott Sándorral. Vörösmarty költeményének egy évvel későbbi, ugyancsak március 18-i publikálása mintha – máshol is megfigyelhető módon – szimbolikusan igazodna a dátumhoz.

A mű nem szerelmi költemény, hanem egy érzelmi viszony lezárulását tematizáló szöveg. Első harmada felidézi azt a *hatást*, amit gyakorol(t) rá a megszólított, de annak nem a reális, földi jellemzői dominálnak a felütésben, s ezzel tulajdonképpen elő is készíti a későbbi, a szöveg zárlatában megteremtett lány–angyal azonosítást. Ez a hatás a platonikus, vallási aspektusokat is mutató, romantikus szerelmi élménnyel azonos: „minden szépnek, jónak és igaznak ideája, már eredetikép lelkünk’ mélyében lakozik, mellynek észrevételében, kifejtésében ’s öntudatra hozásában áll minden tudományunk”.⁴⁸ A Fórizs Gergely tanulmányában idézett sorok záró fogalmát (tudomány) megváltoztatva azt mondhatjuk, hogy a hatás ebben, a „lélek mélyében”, illetve Vörösmartynál még a szívben, szellemben lakozó ideák, az isteni rész, a bűnbeesés előtti paradicsomi állapot, más nézőpontból a földi menny megtapasztalásában jelölhető meg. Valóság és transzcendens egybemosódó határait, én és nem én összeolvadását ezúttal nem az álom, hanem a minden újabb állítás előtt használt „mintha” kötőszó érzékelteti (‘Mint-ha: szívem’ húrja, lelkem ága, boldog álmom, boldogságom volnál’).⁴⁹ Ezt az állapotot azonban törvényszerűen megbontja az „ébredő”, reflexív érzés, s „a lélek az eredeti nyugalom állapotából a »szendély« fázi-

⁴⁶ KERÉNYI Ferenc, *Biedermeier váltóhamisítás, a háttérben költészettel: A Csapó-ügy, Irodalomtörténeti Közlemények* 1999/3–4, 350.

⁴⁷ PETŐFI Sándor *Összes művei*, i. m., 394.

⁴⁸ FÓRIZS Gergely, *Költészet a tükör(ben): Vörösmarty Berzsenyi-émléke = Az ismeretlen klasszikus: Berzsenyi-tanulmányok*, szerk. FÓRIZS Gergely, VADERNA Gábor, reciti, Budapest, 2018, 130.

⁴⁹ A hasonlatsor emlékeztet a *Csongor és Tünde* első felvonásának híres, Csongor Tünde első megjelenéséhez kapcsolódó monológjára (I. felv. 181–199). Csongor ekkor nevezi Tünde „láthatását” boldog álomnak. A szókapcsolat a *Hedvigben* (1829) fordul meg elő a lélek által hallott (sic!) dallal összefüggésben.

sába kerül”.⁵⁰ A testiség, az önzés, a tiltások-elfojtások, a bűn világába. A Cs. M. *kisasszonynak* nem beszél a szenvedély fázisáról, de meglátásom szerint ezt a fázist számos vers (*Szomjú, Rád nézek, mert...*, K₁-es és K₂-es kézirat) rögzíti, s végső soron magyarázatot is ad a zárlat dantei allúzióra épülő megoldására.

A költemény sajátos módon a lírai én történetének új, leszálló szakaszával – Vörösmarty szeretett költőjének, Berzsenyinek azonos című művét megidézve –, az „élet delét” követő alkonyat idejével, végső soron az emberi élet lezárulásával, Isten ítéletével kapcsolja össze a jelenbeli eseményeket.⁵¹ A „zálogúl” hagyott titokért a jövőben Isten előtt pártfogójaként álló, érte imát mondó angyal ígéretét-bizonyosságát kapja cserébe a beszélő. A Cs. M. *kisasszonynak* akár a *Hedvig* angyali üdvözlétének átformálásaként is felfogható: a menny megtestesült földi képviselőjének, az angyalnak az imája válik az üdvösség túlvilági zálogává, garanciájává.⁵² Míg a *Hedvig*ben az áldó égi csók is a földi mulandóság törvényei miatt válik pillanatnyivá („kedves és múlt volt”), a Csapó Máriához írott költeményben az ima a sors erején és az időn is győzedelmeskedő üdvöt hoz:

Mondj imát, oh angyal értem;	És ez üdv nem lesz mulékony
Hó imád	Földi jó;
Mint sugár, mely visszatére	Isten adja, védi angyal,
Eredete' szent helyére,	Nem lesz illy üdv semmi sorssal
Üdvöt ad.	Rontható.

A költemény viszont csak a dantei allúzió⁵³ keresztül kapcsolódik a (*Setét eszmék borítják...*) című, emlékkönyvbe írott költemény zárlatára („Imádkozzál – tán meghallgattatol – / Az még segíthet illy vert emberen”) – itt a beszélő helyzete más, a szenvedély fázisából kikerülve, „míg” tart az „élet delének napja”, biztosan, sőt vidáman, nyugalommal járhat pályáján.⁵⁴ Mindennek természetesen (ahogyan Dante vagy Petrarca esetében sem), nincs köze a későbbi, életrajzi értelemben vett házassághoz, az

⁵⁰ FÖRIZS Gergely, *i. m.*, 131.

⁵¹ BERZSENYI Dániel, *Az élet' dele*. A kéziratban erőteljesebb volt a leszálló fázis érzékeltetése, Vörösmarty először az „életem délestének” változatot, a dél és az est közötti középídjőt használta, s ez módosult az „életem' delének” napjára. VMÖM, 3, 310.

⁵² A *Hedvig* értelmezéséhez: SZÖRÉNYI László, *Vörösmarty lírája* = Uő., „Almaim is voltak, voltak...”: *Tanulmányok a XIX. századi magyar irodalomról*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004, 28; Uő., *A nagy, a várt, a rettegett jövőendő: Tanulmányok a XIX. századi magyar irodalomról*, Tempevölgy Könyvek 17, Balatonfüred, 2015, 5–13.

⁵³ Az említett dantei allúzióhoz: „egy hölgy emlékkönyvébe írta a verset, és e nő talán kiimádkozhatja a költőt a pokolból, mint ahogyan Beatrice segítte Dantén, mint ahogyan az angyal megmentette a veszendő Buoncontét. Talán értelmezhetjük ezt úgy, hogy a költő a prófétai attitűdről lemondva nyitva hagyja a kívülről jövő kegyelem, a más által kiesdekelt kegyelem lehetőségét.” SZÖRÉNYI László, *Nihilizmus vagy skolasztika: (Vörösmarty: Az emberek)* = Uő., *Almaim is voltak...*, i. m., 59.

⁵⁴ A zárlat „vihar” szavához, s az egész fenti értelmezéshez integrálható *Az ifjú költő* című, röviddel korábban írott Vörösmarty-vers, illetve Főrizs Gergely idézett, ki-váló tanulmányának a verssel kapcsolatos megállapításai.

életút platonikus-vallási dimenzióit érinti a szöveg. A mű utolsó szava, a vihar ugyanolyan elemi, kataklizmatikus erejű érzelmi megrázkódásra, találkozásra utal, mint történetfilozófiai költeményeiben a háború, apokalipszist idéző vész, s mint az említett világirodalmi példákban Beatrice vagy Laura. Vagy mint a nem sokkal korábban íródott, „lélek-narratívát” adó, a költeménnyel megegyező képet használó *Az ifjú költő* jelenése: „*angyal jött felém, / Illette a' vizet. / És benne dúlatag / Szélvész keletkezett.*” A Cs. M. *kisasszonynak* befejezése szerint a lírai ének már nem kell tartania hasonló megrázkódtatástól, egy olyan, lezárult időszakról beszél, amelyben földi keretek között talált rá a túlvilági üdvösségre: „*Bizton járok és vidámon / Nem rettegvén már pályámon / Több vihart.*”⁵⁵

Vörösmarty kivételes nyelvi tehetségét mutatja, hogy nem sokkal a Cs. M. *kisasszonynak* megírása után, költői névadással (Laura) képes volt szinte elválaszthatatlanul összekapcsolni, nyomként megörökíteni égi és földi szerelem látszólag szétartó világait. A *Minden Munkái* kiadásában létrehozott Laura-versek, s ezért is kapott nagyobb teret a dolgozatban, meglátásom szerint nem értelmezhetők a Cs. M. *kisasszonynak* című költemény nélkül, s fordítva, a költemény sem (lenne) értelmezhető a Laura-versek kéziratai egy részének magánhasználatra készült, a közgyűjtéskor eltérő nyelvi formákat mutató szövegeinek hiányában. Ismételtén, de az új kontextusban is utalok a *Névnapi köszöntés* nyelvi-névadási, s a hozzá kapcsolódó cselekvések szempontból is szimbolikus, teljes alakulástörténetére: a törölt-áthúzott vázlat (K₁) után az új kéziratlapon *Máriának*, az 1843-ban megjelentetett szövegben *Laurának*, a névnapon-eljegyzéskor pár nap múlva átadott, az 1842-ből származó K₂-es kézirat-tal szinte megegyező tisztázaton *Lórikának*, a kötetben megjelent mű alcímében pedig *Laurához* szerepel.

A Cs. M. *kisasszonynak* jelentős továbblépés, költői és életrajzi lezárása a csupán kontúrvonalakkal, de mégis érzékeltethető érzelmi kapcsolatnak. Ezt Vörösmarty egy másik, rövid idővel korábban, 1842. decemberében megjelentetett műve is segíthet belátni. A *Feledés* című költeményt Vörösmarty „nemzeties dalköltészetének csaknem koronájaként”⁵⁶ említi Horváth János, de az ajánlás, névhasználat hiánya, s nyilván tartalma miatt sem hozta összefüggésbe a szakirodalom Vörösmarty ekkori, személyes ihletettséggű, a Laura-versek közé sorolt darabjaival. Rövidsége, ismeretlensége miatt érdemes a teljes művet idézni:

Elfelejténélek,	De ha elfelejtlek,
Ha tudnám,	Meghalok:
Hogy azután békén	Innen új világra
Alunnám.	Virradok.

⁵⁵ Ebben az összefüggésben érdemes újra megemlíteni, hogy a *Névnapi köszöntés* Mária nevet tartalmazó kéziratának zárata szintén a megtalált üdv, a földi menny kontextusába helyezte a vágyott szerelmi beteljesülést, s hogy a versszakot Vörösmarty elhagyja az 1843-ban publikált, Csajághy Laurának átadott költeményből. Utóbbi zárlatában a világias kincs és dicsőség, s csupán a földi életre vonatkoztatott áldás lesz a szerelmi beteljesülés jutalma.

⁵⁶ VMÖM, 3, 290.

Álmodoznám fényes
Reggelig,
És mulatnék késő
Éjfelig:

S van-e angyal ott is
Mint te, lány;
Kit szeressek oly hűn
S igazán?

A feltételesen vállalt felejtés a halállal válik azonossá, de a korai szerelmi elégiákkal (pl. *Helvila halálán*) szemben a versben a „pusztulás–továbbélés [...] összeegyeztethetetlen”⁵⁷ ellentéte feloldódni már a halálban sem tud, az azonosság vágya kizárja a vers végén feltett kérdésre adható megnyugtató választ. A vers beszélője kizárólag a Földön megtalált angyal létezésében bizonyos, az „új világgal” összefüggésben csak a szerelmét fenyegető kételyt tudja megfogalmazni. A mű ugyanazt az angyal–lány azonosítást használja a felejtéssel kapcsolatban, mint a Csapó Mária-hoz írott, szintén 1842 végén keletkezett költemény szinte teljes képi világa.

Korábbi, főleg *A merengőhöz* kapcsolódó, a költemény lehetséges életrajzi hátterét feltáró dolgozatomban arra a konklúzióra jutottam, hogy a szöveget le kell választani a Gyulai által adott értelmezésről: a meggyőzés házasságkötésre irányuló szándéka nem igazolható a feltárt adatok, anyagi helyzet (stb.) alapján. A műről röviddel később Takáts József írt kiváló tanulmányt, az alkotást „életrajzi környezet nélkül”,⁵⁸ a „szenvédélyek terápiája”-ként használt antik filozófia széleskörű bevonásával értelmezve. Változtathat-e a költemény megítélésében a K₂-es kézirat, a Cs. M. *kisasszonynak*, s vélhetően más, az eddigiekben Csajághy Laurához kapcsolt művek eltérő életrajzi háttere, a szövegek magán és irodalmi használata kapcsán megfigyelhető, eltérő nyelvi gyakorlat?

A merengőhöz tisztázott kézírata, hasonlóan a tárgyalt névnapi köszöntőkhöz, azt mutatja, hogy a mű személyes átadás szándékával készült: Vörösmarty sárgásfehér, ajándékozáskor használt papírra írta a költeményt, s aláírásával is ellátta azt.⁵⁹ A mű vázlaton szerepel a Nagyváradi Premontrei Főgymnasium tulajdonosi pecsétje, a tisztázaton már nem. A szöveg nem tartalmaz nevet, ajánlást, de saját kézzel írt címet igen. 1847-ben látja el névvel a művet Vörösmarty nyomtatásban: az ajánlás *Laurának* lesz. Ha az eddigi, Vörösmarty szerelmi költészetének a Laura-versekben megfigyelhető névadási gyakorlatával kapcsolatos fejtegetéseim helyesek, a Laurának tulajdonító ragos alak kivételes az egész szövegcsoporthoz és az életműben is. Értelmezhető-e mindez újszerű költői-poétikai megoldásként, beilleszthető-e a változtatás a korábbi keretbe?

A szöveg először 1844-ben, még ajánlás nélkül, január 13-án, Csapó Mária január végi születésnapja előtti utolsó lapszámban jelenik meg. Szimbolikus dátumkezelést néhány mű megjelentetésekor már rögzítet-

⁵⁷ SZÖRÉNYI László, *Vörösmarty lírája*, i. m., 26.

⁵⁸ TAKÁTS József, *Az antik gyógyír: Vörösmarty Mihály: A merengőhöz*, 2000, 2020/5, 68–79.

⁵⁹ A kritikai kiadás kéziratleírása nem rögzíti az aláírás tényét, az említett példány másolatát közli: LUKÁCSY Sándor, BALASSA László, *Vörösmarty Mihály 1800–1855*, i. m., 304–305. oldalak között.

tem: korábban a *B. P. emlékkönyvébe* szövege igazodott a névnaphoz, de a *Névnapi köszöntés*, a Csapó Mária eljegyzésekor publikált *Feledés*, a ránk maradt emlékezés szerint a születésnapra átadott *Csapó Mari kisasszonynak*, s a megjelent *Cs. M. kisasszonynak* publikálási időpontja is szimbolikusnak, a magánhasználat speciális esetének tekinthető. Az összegzés, részletesebb életrajzi értelmezés önálló dolgozatot kívánna.

A Laurának névalak elválnak a korábbi, az eszményi és földi szférát egyaránt magába sűrítő, az irodalmi térben szimbiotikus kapcsolatba állító -hoz – ugyanekkor létrehozott – változattól: a vers üzenete ezáltal referenciális aspektust kap, Vörösmarty feleségéhez szól a nyilvánosság előtt. A mű értelmezése-jelentése ebben a kontextusban és ekkor már megegyezik a Takáts József által adott, „életrajzi környezet” nélküli jelentéssel: a műben gyógyírként használt antik filozófia, bölcsességek halmaza alkalmas a házasság, a gyakorlati élet kereteit a merengés, ábrándozás veszélyeitől megóvó alkalmazásra, s a zárlat szerint a férfi boldogsága is függ mindettől. A címzett karakterére pedig nem kell általánosságban vagy adott pillanathoz kötötten meghatározónak lennie az ábrándozásnak, a szöveg nem szükségszerű-kölcsönös, hanem csupán lehetséges viszonyba állítja magát a megszólítottal. A *merengőhöz – Laurának* az életnek ahhoz a dimenziójához kapcsolódik, amelyről a *Cs. M. kisasszonynak* zárlata vagy a *Késő vágy* még ugyan magányos, de „nyugottan”, végső soron az ész, a bölcsélet által irányított lírai énje beszél a zavart hozó változás előtt. A költemény akár a Gyulai által említett „nászajándék” szerepét is betöltheti: a szöveg nem adja meg, nyitva hagyja az ábrándozás okát, az önmagára vonatkoztatás műveleteit a címzettnek kell elvégeznie. A házasságkötést megelőző események azt mutatták, hogy az eljegyzés után a hátráltató ok főleg Vörösmarty anyagi helyzete volt, Csajághy Laura pedig inkább aktív cselekvőnek tűnt, hiszen például már április elejére elrendezi a kihirdetés alóli felmentés dokumentumait.

A névnek a tisztán eszményitől való leválasztása két dolgot jelezhet még: egy ábrándok uralta világban hatástalannak bizonyul(t) a mű, másrészt a kézirat magánhasználatra szánt megalkotása egy aktuális, nem általánosságban tekintett problémához kívánt kapcsolódni. A költemény befogadásának kettős lehetőségét mutatja, hogy más életrajzi kontextusban képes alapvetően eltérő jelentést kapni, vagyis akár alkalmassá válik arra is, hogy magánhasználat esetén igazodjon a dolgozat korábbi részében Csapó Mária szerelméről, karakteréről idézett családi narratívához. A szöveg zárlata szerint az ábrándozásról való lemondás összefügg a beszélő személyes, a múltban („napja lettél”) megalapozódott boldogságával is.

A más életrajzi környezethez rendelt értelmezés tulajdonképpen két nélkülívé teszi azt a Takáts József által is idézett irodalomtörténeti „el-lentmondást”, amely a „költemény tanítása, egyáltalán tanító jellege, és szerzőjének romantikus besorolása között” feszült.⁶⁰ A tanító jelleg, az

⁶⁰ TAKÁTS, *i. m.*, 79.

ezerszer elmondott bölcsességek költeménybe emelése nem nyelvváltás, hanem olyan *alkalmi nyelvi álca*, amely csak eltakarja, hogy a megszólaló nem csak a gyógyításban, hanem önmagára nézve „másfajta, nem tanító jellegű vigasztalási” módban reménykedik – azaz a címzethez hasonlóan ő is ábrándozó.

Meglátásom szerint Vörösmarty a Laura-versekben, s az időszak jónéhány más költeményében (*Feledés, Cs. M. kisasszonynak, Az ifjú költő*) is egyértelműen az 1820-as évekre emlékeztető romantikus költői nyelvet használt. Fordulatot talán egy szövegben, épp a romantikus költői nyelv és szemlélet mintadarabjának tekintett, a kritikai kiadásban *A merengőhöz* elé helyezett *Ábrándban* figyelhetünk meg. A költemény irodalomtörténeti értékelése anélkül történt meg, hogy az értelmezések rákérdeztek volna: milyen viszonyban áll egymással cím és szöveg? Ez a kapcsolat nem kizárólagosan elfogadó: nem vágyott, *elérendő* ábrándokat rögzít a cím, hanem az egész szöveggel reflektált módon a humor, a romantikus ironia, sőt a paródia irányába eltolt, összetett jelentést hoz létre. A szövegben *ábrándok* fogalmazódnak meg – a cím ezekre az ábrándokra reflektál az azonos, de egyes számban álló főnévvel. Az *Ábránd* funkcióját tekintve hasonló szöveg, mint a már idézett, a szerelmi költészet harmincas évekre jellemző vonulatát parodizáló *A hivatlan dalosok*.

Az eddigiekben a szövegek időrendjének, címzettjeinek megállapításához a kéziratokat, illetve a kritikai kiadást vettem alapul, s csak a köszöntők esetében utaltam az 1845–48 között megjelent életműkiadásra. Egy részletesebb értelmezésnek nyilvánvalóan a verseknek a kiadásban megjelenő sorrendjét, a néhol csak Vörösmarty saját példányában megjelenő ajánlásokat is figyelembe kell vennie.⁶¹ Ezúttal csak egy, a Laura-verseknek a *Minden Munkái* kiadásában megfigyelhető sajátosságára hívom fel a figyelmet.

Vörösmarty 1843 májusától, *nyolc* évre adta el műveinek kiadási jogát. Bár a szerződések nem maradtak fenn, mégis bizonyosan kijelenthető, hogy az 1843. májusában rögzített művek száma a későbbiekben módosult: a *Minden Munkái* 1847-ig, nem pedig 1843-ig keletkezett műveket közöl, az utolsó, prózai kötet csak 1847-ben jelenik meg az ún. kézi kiadással azonos szövegeket tartalmazó nemzeti kiadásban. Mivel elhúzódtott, módosult a Kilián-féle kiadás időkerete, Vörösmarty csak *1854-ben* kezdhetett el Heckenasttal tárgyalni egy új kiadásról: tehát az 1851-ben letelő nyolc évvel szemben 1854 augusztusában, ezért valószínűleg legkorábban csak a következő év elején életbe léptethető alkuról lehetett

⁶¹ A kritikai kiadás a *Haragszom rád* című vers jegyzeteiben idézi Gyulai alapján, de ellenőrzés nélkül, hogy „a költemény ellentétben a többi, egyidejűleg közölt Laura-verssel (*A szomju, Laurához, Névnepre, Névnapi köszöntés, Laurához*) Vörösmarty aláírással, s nem álneven jelent meg. Hogy azonban ez is Laurához szól, azt nemcsak tartalma teszi nyilvánvalóvá”, hanem Vörösmarty „neje nevét: Laurához, zárjel közé maga írta be írónnal saját példányába”. VMÖM, 3, 295. Az utólagos, a nyomtatásban hiányzó ajánlás felbukkan még *A' szomjú* jegyzeteiben is. (Az említett példányt nem tudtam ellenőrizni, s mint említettem, ezt a kritikai kiadás sem végezte el.)

szó. Ezért a nemzeti kiadás címlapján szereplő 1847-es dátumot tekintetjük mérvadónak a szerződés nyolc évre vonatkozó kiadási jogaira vonatkozóan.

A kiadás elhúzódása miatt sajátos helyzet jött létre: az első és a második kötet tartalmazta a kezdeti koncepció szerint a lírai műveket, de végül a *kilencedik*, a *Czillei és a' Hunyadiak* is közöl még lírai anyagot. A második lírai kötetben az időrend alapján *Harmadik időszak* (1832–1844), a drámakötet pedig *Legújabb költemények* (1842–1847) megjelöléssel különíti el a verseket. Az egymástól elkülönülő anyagnak időbeli szempontból közös metszete az 1842–1844 közötti időszak. A különös helyzetet akár azzal is magyarázhatnánk, hogy a *Legújabb költemények* 1842–1843-as anyagába olyan művek kerültek 1847-ben, amelyeket Vörösmarty, hogy ne essen el bevételtől, még az 1844. decemberi megjelenésű második kötet után folyóiratban is publikálni akart. Ez azonban csak részben van így. A *Legújabb költemények* élére a *Névnapra* és *A merengőhöz* (Laurának) kerül, majd a *Mit csinálunk?* és a *Gondolatok a' könyvtárban* következnek. A *Harmadik időszak* 1844-et lezáró szövege a *Tóth Lőrinc' emlékkönyvébe* című vers. A *merengőhöz* 1844. január 13-án jelent meg, még ajánlás nélkül. Számos olyan vers követi még 1844-ben a januári publikálást (*Rossz bor* júl. 6., *Kölcsey* szept. 18., *Megyeri* okt. 5.), amelyek akadálytalanul bekerültek a második kötetbe, tehát az áthelyezést nem nyomdai okok magyarázzák. (A nyomdai munkák miatt feltételezhető időhatárt a folyóiratban 1844. nov. 10-én megjelent *Mit csinálunk?* jelenthette.)

Ezáltal viszont olyan kötet szerkezet jött létre, amelyben a szerelmi költeményeket, a Laura-verseket figyelembe véve – legalábbis térbelileg – elkülönül a *Névnapra* és *A merengőhöz* (Laurának), s minden más, a Laura-versekhez tartozó szöveg a *Harmadik időszak* anyagába sorolódik. Utóbbiban a költemények élén a *Szomjú*, lezárásként pedig az *Abránd* szerepel. Az időbeli linearitás helyett a kettéosztott lírai anyagban közös halmoz jön létre, de Vörösmarty a *Legújabb költemények* (1842–1847) tagolásán belül – a kiadás, sőt a teljes életmű gyakorlatától eltérően! – már nem ad meg évekre bontott beosztást: az olvasó, ha egymásra vetíti a két verscsoportot, egy költemény, *A merengőhöz* esetében nem tud egyértelműen dönteni a keletkezés évéről: az 1842-es vagy az 1843-as versek közé sorolja-e a művet? Életrajzi szempontból a házasság előtti vagy a házasság utáni időszakhoz helyezze azt? Az irodalomtörténet-írás – bár reflektálatlanul – ezt a keletkezéstörténeti dilemmát oldotta fel a nászajándékként, meggyőzési szándékkal átadott mű Gyulaitól eredő hagyományával. A magánhasználat miatt erős referencialitással bíró köszöntőversek esetében pedig akár megismételhetnénk a tanulmány kiinduló problémáját: a *Névnap* köszöntés 1842-es és 1843-as költemény is, s az átadott kézirat alapján *Laurának*, nem pedig *Laurához* kellene lennie az ajánlásnak, a *Névnapra* pedig a tisztázat szerint nem címzett nélküli köszöntővers.

*

A két névnapi köszöntővers pontosabb, a keletkezéstörténetre, kéziratokra, magán- és irodalmi használat eltéréseire koncentrázó elemzése – ezt igyekeztem bizonyítani – megbontja a Laura-versekről Gyulai Vörösmarty-kötetével kialakult, legtöbbször pontján napjainkig rögzült életrajzi narratívát. A dolgozat elsősorban az újragondoláshoz, Csapó Mária lehetséges szerepéhez próbált adalékokat adni.

K 721/I
Névnapi köszöntés 64

Kér hogy a pap megkeresésed,
Jobb volna pogánynak,
Mint pogány vagy e kegyetlen
~~szépség~~ fájdalomnak.
Vagy ha másnak kell lenni,
Mondkát volna másnak:
Sémita ~~szépség~~ kegyelmed
Csak te Máriának.
Mondták volna ~~gyönyörűnek~~
Szigetnek négy gyönyörű
Szépség Szépségben
Egyenest kétségére
Mondták ~~minden~~ szívében.
Vagy nevezek volna inkább
Egyenest Szépség napjának,
Györelmeinek bánatomnak,
Bűn Ötönjének.
Györelmem bár Istennek és én
De az egyenest volnál.
Már keresztyénkedést fogva
~~Szépség~~ szíveknél.
Lelkemnek

A Névnapi köszöntés K2-es, Mária nevet használó kézírata.
(A kézirat jelzete: MTAK Kézirattára, K 721/I. 64. f.)

Kár, hogy a pap megkeresztelt,
 Jobb volnál pogánynak;
 Mert pogány vagy és kegyetlen
 Szívéd' fájdalmának.

Vagy ha már meg kellett lenni,
 Mondták volna másnak.

Szépnek, jóinak, kellemesnek.
 Csak ne Lőrincének.

Vagy neverték volna inkább
 Fájdalom' napjának,
 Gyötrelmemnek, bánatomnak,
 Bűm' okozójának.

Gyötrelmem bár ' bánat és bű,
 De az engem volnál.

Már keresztelésednél fogva
 Lelkemhez tartoznál.

Ha ha még

A Névnap-i köszöntés K₃-as, fehér papírra írott, tisztázott példánya.
 (A kézirat jelzete: MTAK Kézirattára, K 721/I. 65. f.)